

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ВОЛОШИНА ІРИНА ВІКТОРІВНА

УДК 342.56 (477)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИТИНИ В УКРАЇНІ

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис
Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор
Колодій Анатолій Миколайович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри конституційного та міжнародного права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент
Васильченко Оксана Петрівна,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри конституційного права

кандидат юридичних наук, професор
Олійник Анатолій Юхимович,
Київський національний університет технологій та дизайну,
професор кафедри господарського права

Захист відбудеться «__» _____ 2016 р. о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.04 в Національній академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «__» _____ 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б. В. Калиновський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми зумовлена тим, що в системі цінностей демократичного суспільства на першому місці має перебувати людина. При цьому становлення правової демократичної держави в Україні неможливе без реального забезпечення прав та свобод кожної особи, у тому числі й дитини. Україна засвідчила прагнення забезпечити на своїй території непорушність прав та свобод людини. Чинне законодавство України зафіксувало пріоритет загальнолюдських цінностей та загальновизнаних принципів міжнародного права, а Конституція України у ч. 3 ст. 51 відобразила гарантії щодо захисту прав дитини в Україні, а саме те, що “сім’я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою”.

Кризи, які відбуваються в економічному, політичному, соціальному житті України, останнім часом набули практично систематичного характеру і позначаються передовсім на дітях. Враховуючи саме це, можна стверджувати, що ситуація у сфері, яка стосується дітей, є складовою демографічної кризи, котра полягає в погіршенні не лише кількісних, а й якісних характеристик населення, загостренні проблеми здоров’я дітей. У духовному розвитку спостерігаються розпливчастість життєвих цілей, девальвація загальнолюдських і культурно-національних цінностей, для значної частини дітей властивий стан соціальної інфантильності. Актуалізуються проблеми культури спілкування, адаптованості дітей і підлітків до навчально-виховних колективів.

Практична значущість дисертаційного дослідження зумовлюється ще й тим, що в сучасному суспільстві з його економічними проблемами дитина, як ніхто інший, потребує захисту своїх прав і законних інтересів. До того ж, варто зазначити те, що визначення місця і ролі дитини у дорослому світі, забезпечення її захисту та всебічного розвитку є однією з найгостріших проблем сьогодення, від вирішення якої залежить майбутнє нації в сучасному світі.

Розглядаючи конституційно-правовий статус дитини, варто зважати на те, що віковий критерій є основоположним і разом з тим значною мірою є визначальною формальною ознакою, яка виокремлює дитину як спеціального суб’єкта правовідносин. Особливість конституційно-правового статусу дитини полягає в тому, що діти являють собою найбільш складну й уразливу категорію, оскільки, маючи рівні права з іншими, фактично мають набагато менші можливості для їхньої реалізації. Як наслідок, крім обов’язкових елементів статусу, ядро яких становить система прав, свобод та обов’язків, конституційно-правовий статус дитини в Україні повинен включати гарантії його реалізації. У зв’язку з цим, важливо підкреслити особливе значення юридичних гарантій, а саме процесуального забезпечення реалізації прав дитини.

Актуальність обраної теми зумовлена ще й тим, що вказана проблема на сьогодні залишається належним чином не дослідженою. Відсутність нормативних основ “дитячого права” згубно позначається на розвитку громадянського суспільства та правової держави. Конституційне право закріплює основи правового статусу, які однакові для всіх людей і громадян та носять базовий характер стосовно інших статусів особи. Особливого значення у зв’язку з цим набувають

норми Конституції України, хоча це не єдиний нормативно-правовий акт, що визначає правовий статус особи. У цій сфері в Україні діє низка міжнародно-правових та національних нормативно-правових актів. До того ж, кожна із галузей національного права закріплює певну частину прав та свобод у певній сфері суспільних відносин: трудових, цивільних та інших. При цьому закону України, який би врегульовував правовий статус дітей в нашій країні, до цього часу не прийнято. А отже, можна з повною впевненістю стверджувати, що це дисертаційне дослідження буде вирізнятися ще й практичною спрямованістю, оскільки буде сприяти розробці та ефективному функціонуванню згаданого законодавчого акту. Діти як особлива соціально-демографічна група суспільства потребують вжиття першочергових заходів щодо формування й розвитку особистості та забезпечення визначених їх прав та свобод. З правової точки зору дитина виступає самостійним суб'єктом права. Тому на неї поширюється весь комплекс громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав та свобод людини.

Актуальність теми, що розглядається, дедалі посилюється і стає більш очевидною, якщо врахувати той факт, що ця тема не належить до числа всебічно опрацьованих у вітчизняній конституційно-правовій науці. Водночас варто зазначити, що теоретичною основою дисертаційного дослідження стали праці таких учених як: Абрамова В.І., Алексеева С.С., Бурдіна В.М., Бутько О.В., Вінгловської О.І., Волинка К.Г., Гончаренка О.М., Коталейчука С.П., Копетюка М.І., Кравченко В.В., Крестовської Н.М., Кудрявцевої О.М., Летнянчина Л.І., Лобанової Т.В., Лінник Н.В., Микитової Є.М., Несинові С.В., Саблука С.А., Садиної О.В., Середи Л.М., Скакун О.Ф., Чорної Ж.Л., Француз-Яковець Т.А., Шульц О.А. та деяких інших.

Нормативну основу роботи складають конституції, закони та інші нормативно-правові акти, що визначають правове положення дитини в Україні та деяких країнах світу. Актуальним стало також вивчення конституцій і законодавства таких країн як Франція, Італія, Німеччина, Хорватія, Молдова, Іспанія, Казахстан, Білорусь, Вірменія та деяких інших.

Отже, актуальність, теоретичне і практичне значення та недостатня розробленість теми дисертації визначили науковий інтерес до неї автора дослідження. Усе це й обумовило вибір теми дослідження, яка є актуальна і має науково-практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота відповідає статті 7 Закону України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” від 11 липня 2001 р. Дисертаційне дослідження пов'язане з реалізацією Закону України “Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року” від 5 березня 2009 року № 1065-VI; Указу Президента України “Про заходи щодо забезпечення захисту прав і законних інтересів дітей” від 5 травня 2008 року № 411/2008; Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, схваленої Законом України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV; Пріоритетними напрямами наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 рр., затверджених наказом МВС

України від 29 липня 2010 року № 347. Тема дисертаційного дослідження обговорена і схвалена на засіданні вченої ради Київського національного університету внутрішніх справ (нині – Національної академії внутрішніх справ) (протокол № 4 від 31 березня 2009 року), розглянута та схвалена відділенням Академії правових наук України у 2009 році (реєстраційний № 184).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в науковому осмисленні конституційно-правового статусу дитини в Україні, теоретико-правовій характеристиці його поняття, елементів, захисту та забезпечення і відпрацювання на цій основі пропозицій та рекомендацій щодо його вдосконалення.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність розв'язання наступних *задач*:

- узагальнити основні напрями та ступінь наукової розробленості доктринальних досліджень конституційно-правового статусу дитини в Україні та виявити ті його проблеми, які залишились недослідженими;
- дослідити генезу та правову регламентацію конституційно-правового статусу дитини в Україні та враховуючи його історичний розвиток запропонувати найбільш оптимальні шляхи правового закріплення;
- узагальнити існуючу та визначитись із власною методологією дисертаційного дослідження;
- визначити поняття та елементи конституційно-правового статусу дитини в Україні, сформулювати власне їх розуміння;
- розкрити сутність і зміст принципів конституційно-правового статусу дитини в Україні, доповнити їх з урахуванням сучасних тенденцій його розвитку;
- охарактеризувати права, свободи та обов'язки дитини в Україні, враховуючи, що це центральний елемент конституційно-правового статусу дитини, який значною мірою обумовлює його якість;
- з'ясувати гарантії конституційно-правового статусу дитини в Україні, на підставі чого обґрунтувати власну точку зору стосовно їх удосконалення;
- опрацювати правові та інституційні форми захисту конституційно-правового статусу дитини в Україні, які необхідно постійно модифікувати;
- запропонувати пропозиції і рекомендації, спрямовані на удосконалення конституційно-правового статусу дитини в Україні.

Об'єктом дослідження є конституційно-правовий статус людини та громадянина.

Предметом дослідження є конституційно-правовий статус дитини в Україні, як сукупність основних його елементів та їх характеристик.

Методи дослідження. У дисертації використано систему методів наукового дослідження, які надали можливість якнайповніше виконати поставлені задачі. Важливість і складність теми, що досліджується, зумовила застосування низки філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових принципів та методів пізнання, кожен із яких дозволяє дослідити проблему з певних методологічних позицій.

Основний метод, який застосовано при здійсненні дослідження – *загальнонауковий діалектичний метод*, дозволив проаналізувати теоретичні та практичні проблеми конституційно-правового статусу дитини в Україні у його розвитку, залежності від інших видів правових статусів, у процесі його впливу на інші правові статуси, їх взаємозбагаченні, взаємообумовленості (використаний, насамперед, для відпрацювання загального змісту та концепції дослідження, при написанні усіх підрозділів дисертації). Із застосуванням *історичного та історико-правового методів* було досліджено процес виникнення, формування та розвитку конституційно-правового статусу дитини в світі та Україні (підрозділ 1.1, 1.2). *Методи узагальнення, угруповання, аналізу* стали методологічним підґрунтям для опрацювання проблем доктринальних досліджень і правової регламентації статусу дитини (підрозділи 1.1, 1.2). Використання *порівняльно-правового методу* було актуальним при аналізі джерельної бази України, яку становлять Конституція України, закони України, підзаконні нормативно-правові акти України, міжнародно-правові акти та аналогічні акти, що закріплюють конституційно-правовий статус дитини в зарубіжних країнах (підрозділи 1.2, 2.2). У процесі дослідження широко застосовувалися методи *системного, формально-юридичного та структурно-функціонального аналізу*. Шляхом застосування *формально-логічних методів* (дедукція та індукція, аналіз і синтез) досліджено окремі складові елементи конституційно-правового статусу дитини, що надало можливість їх повноцінної характеристики та з'ясування змісту (підрозділи 2.2, 2.3, 2.4). *Структурний та функціональний методи* дозволили з'ясувати особливості форм захисту конституційно-правового статусу дитини (підрозділи 3.1, 3.2). *Метод інтерпретації* використовувався при роз'ясненні конституційно-правових норм із застосуванням відповідних видів тлумачення (підрозділи 2.2, 3.1).

Крім того, у процесі роботи автор використовував *такі категорії діалектики як можливість і дійсність*, досліджуючи, наприклад, співвідношення нормативно-правової основи, яка визначає правове становище дитини в Україні та пропонованих змін до неї; *форма і зміст* – при співставленні поняття, принципів, гарантій конституційно-правового статусу дитини в Україні. Розглядаючи міжнародні стандарти в галузі захисту прав дитини й конкретні нормативно-правові акти в зарубіжних країнах та порівнюючи їх з відповідними вітчизняними актами, автор застосував *таку категорію діалектики, як ціле і частина*, та *закон діалектики єдності і боротьби протилежностей*. Також автором були використані *прогностичний метод, методи моделювання, аналізу і синтезу* – для формулювання конкретних пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України в аспекті визначення конституційно-правового статусу дитини в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших у вітчизняній юридичній науці комплексних, монографічних досліджень, у якому викладені результати загальнотеоретичного аналізу та репрезентовані обґрунтовані положення, узагальнення, висновки щодо дослідження теоретичних і практичних питань конституційно-правового статусу дитини в Україні на сучасному етапі розвитку юридичної науки, спрямовані на відпрацювання пропозицій та рекомендацій щодо його вдосконалення.

Науковими результатами, що є новими або характеризуються певною долею новизни і виносяться на захист, є такі:

уперше:

- сформульовано визначення, згідно з яким під конституційно-правовим статусом дитини необхідно розуміти юридично закріплене становище дитини в суспільстві та державі, яке регулюється та охороняється системою норм і принципів права, що викладаються в Конституції України, міжнародних та інших конституційно-правових актах, і складається із правосуб'єктності, принципів, прав, свобод та обов'язків, а також гарантій їх реалізації;

- внесено пропозицію про необхідність передбачити відповідальність батьків за відмову від виховання своїх дітей. Для цього запропоновано доповнити ст. 193 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. пунктом 5, виклавши його редакції, що пропонується у дисертаційному дослідженні;

- обґрунтовано необхідність прийняття спеціального Закону України “Про правовий статус дитини в Україні”. У зазначеному Законі України передбачити норми щодо: а) прямої дії його норм; б) правосуб'єктності дитини; в) принципів правового статусу; г) прав, свобод та обов'язків дитини; г) механізму реалізації прав та свобод дитини; д) системи контролю за дотриманням прав дітей; е) захисту прав та обов'язків дитини; є) відповідальності державних органів і посадових осіб за реалізацію та захист прав та свобод дитини;

- запропоновано для реалізації конституційного права дітей на працю, що передбачене ст. 43 Конституції України та приведення його у відповідність до ст. 7 Конвенції Міжнародної організації праці № 138, в Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 р., внести відповідні доповнення, передбачивши: а) чіткий перелік видів легкої роботи, на яку можуть прийматися діти від 13 до 15 років; б) квотування робочих місць, у тому числі й для неповнолітніх працівників; в) встановлення певних преференцій; г) організації системи моніторингу застосування дитячої праці;

- доведено, що аналіз ст. 47 Конституції України свідчить, що при прийнятті нового Житлового кодексу України необхідно передбачити можливість позачергового отримання житла дітьми, позбавленими батьківського піклування, або особами з їх числа, які повернулися від піклувальника або інтернатного закладу і не мають можливості проживати разом з батьками, яких позбавлено батьківських прав;

- запропоновано, закріпити принцип якнайкращого забезпечення інтересів дітей, проголошений у п. 1 ст. 3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, виклавши частину 4 ст. 52 Конституції України у такій редакції: “Пріоритетом державної політики є найкраще забезпечення інтересів дитини”;

- обґрунтовано положення, що Конституція України має бути доповнена нормами, які б формалізували особливу турботу держави про дітей, що стали жертвами насилля. Зокрема, ч. 2 ст. 52 Конституції України доцільно викласти у такій редакції: “Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Кожному забезпечується право звернення до органів державної влади та

місцевого самоврядування щодо захисту дитини від жорстокого поводження та експлуатації”;

удосконалено:

– твердження, що для вітчизняної юридичної науки є необхідним, цілісне, системне, комплексне монографічне (дисертаційне) наукове дослідження із проблеми конституційного статусу дитини в Україні: його природи, елементів та засобів захисту;

– пропозицію про необхідність доповнення Закону України “Про загальну середню освіту” від 13 травня 1999 року положеннями щодо обов’язковості: вивчення прав дитини та їх видів; роз’яснень, спрямованих на попередження правопорушень стосовно дитини; інформування про способи самозахисту дитини;

– визначення, що принципами конституційно-правового статусу дитини в Україні є загальні, формально-визначені, нормативні, свідомо-вольові правила поведінки, які встановлюються Конституцією та законами України і визначають зміст та соціальне призначення правового положення дитини. Запропоновано їх розподіляти на загальні та спеціальні;

– дефініцію, що права та свободи дитини – це системоутворюючий елемент, під яким слід розуміти сукупність громадянських (особистих), політичних, економічних, соціальних, культурних та інших можливостей, які забезпечують біологічне та соціальне існування, необхідне виховання, навчання та розвиток дитини з метою формування її належного фізичного та морального стану, що найбільш наочно характеризує якість конституційно-правового статусу дитини з урахуванням особливостей її розвитку до повноліття. Права дитини доцільно поділити на природні та набуті;

– визначення, що гарантії конституційно-правового статусу дитини в Україні – це сукупність формалізованих, взаємопов’язаних та послідовних, загальносоціальних та спеціально-правових, міжнародних та вітчизняних засобів, умов та способів, які призначені для забезпечення фактичного втілення конституційно-правового статусу дитини в суспільні відносини в Україні. Запропоновано розрізняти загальносоціальні та спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу дитини в Україні;

– дефініцію про те, що захист конституційно-правового статусу дитини – це комплексна та послідовна система заходів нормативного та інституційного характеру, які застосовуються для забезпечення ефективної його реалізації, шляхом усунення усього того, що може негативно позначатися на дитині, встановлення об’єктивної істини у справах про порушення статусу дитини, осіб, що їх скоїли, та виконання щодо них покарань. Автор ґрунтується на широкому розумінні захисту, який охоплює, у тому числі, і охорону;

– висновок, що існує гостра потреба у створенні інституції із захисту прав дитини – Уповноваженого з прав дитини. Найбільш оптимальним було б утворення самостійного і незалежного від інших державного органу – Уповноваженого з прав дитини, який визнавався б юридичною особою публічного права. Разом з тим найменш витратним та швидким шляхом утворення інституції із захисту прав дитини є його запровадження при Уповноваженому Верховної Ради з прав людини.

Таке запровадження можливе відповідно до ст. 11 Закону України “Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини” від 23 грудня 1997 року. Запровадження інституту Уповноваженого з прав дитини – Представника Уповноваженого Верховної Ради з прав людини має ряд переваг порівняні зі статусом Уповноваженого Президента України з прав дитини;

дістали подальшого розвитку:

– узагальнення, що процес розвитку правового статусу дитини розпочинався з повної відсутності її прав і фактично безмежної влади батьків (дитина – об’єкт батьківської влади). Наступний період характеризувався поступовим обмеженням цієї влади, перетворенням її на батьківські права та встановленням контролю за їх здійсненням (дитина – об’єкт державного захисту). Сучасний етап ознаменувався встановленням відповідальності батьків та визнання дітей суб’єктами права, встановленням їхніх суб’єктивних прав та законних інтересів (дитина – суб’єкт права та захисту своїх прав);

– висновок, що нормативна регламентація конституційного статусу дитини в Україні здійснюється різними видами нормативно-правових актів. Із 1924 року, після прийняття Генеральною Асамблеєю Ліги Націй, Женевської Декларації прав дитини, останні увійшли до системи міжнародного права. Конституція України містить достатньо обмежену кількість положень, які безпосередньо стосуються дітей (ст.ст. 24, 43, 51, 52, 53, 64). Можна констатувати певну узгодженість норм Конституції України з аналогічними нормами Конституції Албанії від 21 жовтня 1998 року (ст.ст. 53, 54), Конституції Республіки Болгарія від 12 липня 1991 року (ст.ст. 14, 47), Основного Закону Німеччини від 23 травня 1949 року (ст. 6) та деякими іншими конституціями. Варто відзначити наявність в конституціях норм, які встановлюють рівність між дітьми народженими поза шлюбом та дітьми народженими у шлюбі, а також державну підтримку позашлюбним дітям (конституції Республік Болгарії, Албанії, Німеччини);

– узагальнення, згідно з яким аналіз права на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, закріплене у ст. 33 Конституції України, переконує, що потребує негайного вирішення проблема вивезення за межі території України чи пересування в межах території країни дитини одним з батьків, особливо за відсутності згоди іншого з батьків або в разі розлучення батьків дитини. Встановлення відповідальності, у тому числі для іноземців, та спеціальних процедур з урахуванням інтересів дитини суттєво зменшить кількість випадків неповернення дітей до місця їх проживання;

– твердження, що для удосконалення гарантій конституційно-правового статусу дитини в Україні необхідно: а) розширити правову базу, що регламентує можливості самостійного захисту своїх прав дитиною; б) розробити простий і доступний для дитини механізм захисту своїх основних прав.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертаційному дослідженні положення, висновки, рекомендації та пропозиції створюють основу для формування сучасного розуміння конституційно-правового статусу дитини в Україні, подальшого реформування та удосконалення його статусу з урахуванням необхідності адаптації національного

законодавства до міжнародних стандартів та найкращих практик зарубіжних країн за напрямом подальшої демократизації цього інституту.

Сформульовані в дисертації положення, висновки, пропозиції і рекомендації використані:

– у навчальному процесі Національної академії внутрішніх справ (Акт про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження в навчальний процес НАВС від 28 січня 2014 р.);

– у практичній діяльності Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України (Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України № 16/6-126 від 04 листопада 2015 р.);

можуть бути використаними:

– у правотворчій діяльності – для підготовки змін до Основного Закону України, проекту Закону України “Про правовий статус дитини в Україні” та ряду підзаконних актів з цієї проблеми;

– у науково-дослідній діяльності – для підготовки майбутніх магістерських, кандидатських та докторських дисертаційних робіт;

– у навчальному процесі – при написанні підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, методичних рекомендацій, а також при викладанні навчальних дисциплін з конституційного права, адміністративного права, міжнародного права, конституційного права зарубіжних країн, прав та свобод людини і громадянина в Україні;

– у виховній роботі – сприятимуть правовому вихованню і підвищенню рівня правової свідомості та правової культури громадян, органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Апробація результатів дисертації. Головні теоретичні положення, викладені в дисертації, їх полемічна аргументація, рекомендації щодо удосконалення конституційно-правового статусу дитини оприлюднено на всеукраїнських науково-практичних конференціях: “Актуальні проблеми забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні” (м. Київ, 13–14 квітня 2011 р.); “Правові реформи в Україні: досвід, проблеми, перспективи” (м. Київ, 29 квітня 2013 р.).

Публікації. Головні теоретичні положення, висновки, узагальнення, пропозиції та рекомендації дисертаційного дослідження викладено в чотирьох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, одна стаття – у фаховому виданні іноземної держави, а також двох тезах доповідей науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (203 найменування на 20 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 237 сторінок, із яких загальний обсяг тексту – 214 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мету й завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; сформульовано положення, що відображають наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про апробацію результатів дисертації та публікації.

Розділ 1 «Доктринальні дослідження та правова регламентація конституційно-правового статусу дитини в Україні» містить два підрозділи, що присвячені дослідженню наукових джерел, генези та правової регламентації конституційно-правового статусу дитини в Україні.

У *підрозділі 1.1 «Наукові дослідження конституційно-правового статусу дитини в Україні»* проаналізовано дисертаційні дослідження, навчальні посібники, монографії, наукові статті, які стосуються теми дослідження, на підставі чого сформульовано висновок, що в переважній більшості вчені лише в межах досліджуваних ними проблем намагалися визначити поняття, елементи правового статусу дитини, сукупність прав і свобод дитини та їх класифікацію, форми їх захисту, а також систему органів, уповноважених здійснювати такий захист. А тому у вітчизняній юридичній науці постає потреба в цілісному, системному, комплексному науковому дослідженні проблеми конституційно-правового статусу дитини в Україні: його природи, елементів та засобів його захисту.

У *підрозділі 1.2. «Генезис та правова регламентація конституційно-правового статусу дитини в Україні»* встановлено, що генеза правового статусу дітей має свої особливості. Різні історичні етапи розвитку суспільства та держави зумовили своєрідні відносини, які склалися щодо дитини та визначали її місце в соціальній ієрархії. Зокрема, процес розвитку правового статусу дитини починався з повної відсутності її прав і фактично безмежної влади батьків. Наступний історичний період характеризується поступовим обмеженням цієї влади, перетворенням її на батьківські права та встановленням контролю за їх здійсненням. Подальший історичний розвиток трансформував уявлення про правовий статус дитини, що сприяло встановленню відповідальності батьків та визнання за дитиною якості спеціального суб'єкта права, встановленню належних їй суб'єктивних прав та законних інтересів. Загалом історичний екскурс демонструє наявність певної закономірності: правова думка випереджає суспільну свідомість.

Розглядаючи питання, пов'язані з нормативною регламентацією конституційно-правового статусу дитини в Україні, автор зазначає, що така регламентація здійснюється з урахуванням різних видів нормативних актів. Зокрема, аналізуючи особливості змісту та застосування нормативно-правових актів, які визначають правовий статус дитини в Україні, можна дійти висновку й умовно виокремити такі їх групи як міжнародні та національні нормативно-правові акти.

Міжнародні нормативно-правові акти включають чинні міжнародні договори та міжнародно-правові зобов'язання України. У свою чергу, національні нормативно-правові акти, що також визначають конституційно-правовий статус

дитини, включають в себе Конституцію України; закони України; укази Президента України; нормативні акти Кабінету Міністрів України; нормативні акти центральних органів виконавчої влади; нормативні акти органів місцевого самоврядування; судову практику та інші. Саме аналізу вказаних нормативно-правових джерел і присвячений цей підрозділ.

Розробка спеціального механізму правової реалізації правового статусу дитини та його захисту, поряд із забезпеченням невідворотності суворой відповідальності за невиконання відповідних обов'язків, є головним і найбільш важливим етапом у процесі підвищення гарантованості й забезпечення правового статусу дитини на сьогодні. А тому запропоновано передбачити у Законі України “Про правовий статус дитини в Україні” норми щодо його прямої дії, створення ефективного механізму реалізації прав дитини судовими і несудовими засобами, системи контролю за дотриманням прав дітей, підвищення відповідальності державних органів і посадових осіб за забезпечення реального захисту прав та інтересів дитини.

Розділ 2 «Поняття та елементи конституційно-правового статусу дитини в Україні: методологія дослідження та розуміння» містить чотири підрозділи, у яких викладається методологія дослідження, обґрунтовуються поняття та елементи конституційно-правового статусу дитини в Україні, до яких віднесені: принципи, правосуб'єктність, права свободи та обов'язки дитини та гарантії статусу дитини в Україні.

У підрозділі 2.1 *«Методологія дослідження конституційно-правового статусу дитини в Україні»* доведено, що методологічною основою дослідження є сучасний методологічний інструментарій та концептуальні підходи до конституційно-правового статусу дитини, відпрацьовані сучасною юридичною наукою. Для реалізації визначених мети і задач у процесі виконання дисертаційного дослідження використовувався комплекс взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих філософських, загальнонаукових і спеціально-наукових методів, спрямованих на отримання об'єктивних і достовірних результатів. Проблема дослідження предмета цього дисертаційного дослідження виходить поза межі науки конституційного права і потребує використання міждисциплінарного підходу, який надасть можливість забезпечити процес взаємного доповнення методологією інших галузевих юридичних наук. Так, у дослідженні використовувались філософські методи: діалектичний, антропоцентричний, аксіологічний, метод герменевтики. Зокрема, у процесі роботи автор використовував такі категорії діалектики як можливість і дійсність, форма та зміст, ціле і частина тощо. Також були використані загальнонаукові методи, такі як системний і синергетичний методи, формально-логічний та історичний методи. Крім того, автором були використані прогностичний метод, методи моделювання, аналізу і синтезу – для формулювання конкретних пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства України в аспекті визначення конституційно-правового статусу дитини в Україні. Щодо спеціально-наукових методів, то були використані такі як порівняльно-правовий, функціонально-правовий, формально-юридичний. На додачу структурно-

функціональний метод дозволив визначити авторську позицію щодо структури конституційно-правового статусу дитини.

У підрозділі 2.2 *«Поняття та елементи конституційно-правового статусу дитини в Україні. Правосуб'єктність та основні принципи статусу дитини»* зазначено, що статус охоплює не тільки формальне право, але й найрізноманітніші конституційно-правові відносини, які складаються у зв'язку з предметом його регулювання. При цьому структура та зміст конституційно-правового статусу в юридичній літературі може розглядатися стосовно різних суб'єктів конституційного права. Саме тому визначення правового статусу дитини обумовлено низкою причин об'єктивного характеру: по-перше, станом сучасної правової науки, у якій практично відсутні фундаментальні теоретичні напрацювання, положення щодо конституційно-правового статусу дитини; по-друге, процесом стрімких змін впродовж останніх років у законодавстві, спрямованим на регулювання відносин за участю дітей, що призвело до появи великої кількості нормативних актів; по-третє, увагою держави до дітей, її намаганням вирішити багато їх проблем, що обумовлено визначальною роллю неповнолітніх як соціально активної групи населення країни. Саме тому поняття конституційно-правового статусу дитини визначається як юридично закріплене становище дитини в суспільстві та державі, яке регулюється та охороняється системою норм і принципів права, що викладаються в Конституції України, міжнародних та інших конституційно-правових актах, і складається із правосуб'єктності, принципів, прав, свобод та обов'язків, а також гарантій їх реалізації.

Отже, до елементів конституційно-правового статусу дитини можна віднести правосуб'єктність дитини, принципи статусу, права, свободи та обов'язки дитини, гарантії їх реалізації. Згадані елементи конституційно-правового статусу дитини теоретично обґрунтовуються в зазначеному розділі дисертаційного дослідження.

Одним з важливих елементів, який є складовою конституційно-правового статусу дитини, виступає правосуб'єктність, тобто її здатність бути учасником правовідносин. Особливий статус дитини, який виокремлює її як спеціального суб'єкта правовідносин, ґрунтується на віковій ознаці та значною мірою визначає її правосуб'єктність. Проте розуміння меж даної вікової ознаки та, відповідно, правосуб'єктності зумовило достатньо істотні варіації в різних галузях права.

Принципи конституційно-правового статусу дитини в Україні – це загальні, формально-визначені, нормативні, свідомо-вольові правила поведінки, які встановлюються Конституцією та законами України і визначають зміст та соціальне призначення правового положення дитини. Відповідно, з урахуванням зазначеного вище, принципи конституційно-правового статусу дитини розподіляються на загальні та спеціальні. Загальні принципи впливають із відповідного статусу особи та стосуються дітей, як і всіх інших суспільних груп, а спеціальні принципи стосуються виключно дітей як окремої суспільної верстви. До першої групи належать принципи: невідчужуваності та непорушності основних природних прав і свобод та приналежності їх від народження; рівності осіб та їх рівноправності; природного характеру прав і свобод; закріплення в національному законодавстві

прав і свобод, встановлених нормами міжнародного права; єдності прав і обов'язків; невичерпності прав та свобод; гарантованості прав та свобод.

У свою чергу, до другої групи належать принципи, які безпосередньо визначають конституційно-правовий статус дитини. Зокрема, відзначаючи її важливе практичне значення, до таких принципів автор відносить: якнайкращого забезпечення інтересів дитини; загальнодоступності основних прав і свобод дитини; додержання дітьми Конституції та законів України, виконання інших обов'язків, передбачених законом; надання дитині права притулку; рівної відповідальності обох батьків і законних опікунів за виховання дитини.

У підрозділі 2.3 *«Права, свободи та обов'язки – центральний елемент конституційно-правового статусу дитини в Україні»* доведено, що центральним елементом конституційно-правового статусу дитини є права, свободи та обов'язки, які безпосередньо визначають її становище в суспільстві, міру юридичної свободи і відповідальності. При цьому зміст і обсяг цих інтересів та потреб залежить насамперед від можливостей усього суспільства, головним чином, від рівня економічного розвитку, адже права людини і громадянина – це явище соціальне, яке породжується суспільством.

З правової точки зору, дитина виступає самостійним суб'єктом права. Саме тому на неї розповсюджується широке коло громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав людини. Це поширення фундаментальних прав людини на дітей є важливим новим елементом у дебатах про право дітей на самовизначення.

Дискусія про відмінності між правами людини і правами дитини досі знаходиться на початковій стадії розвитку. А тому Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. – це лише початок вирішення і новий стратегічний фактор, який сприятиме розвитку дискусії. Стверджується, що права та свободи дитини – це системоутворюючий елемент, який забезпечує біологічне та соціальне існування, необхідне виховання, навчання та розвиток дитини.

Розглядаючи значну кількість класифікацій прав і свобод дитини, автор визнає за доцільне зупинитися на умовному їх розподілі на природні та набуті. Такий вибір обумовлюється тим, що дитина як суб'єкт права в силу вікових обмежень володіє частковою або неповною дієздатністю, що обмежує її правосуб'єктність. У цьому разі реалізація прав дитини може носити активний та пасивний характер. Крім того, реалізація прав дитини в певних випадках потребує відповідних дій третіх осіб (батьків, опікунів, піклувальників), тобто для реалізації того чи іншого права дитині потрібно втручання третіх осіб. До того ж, універсальної класифікації бути не може, адже чим більше класифікацій, тим багатограннішим видається зміст правового статусу дитини. Як наслідок, обрана класифікація дозволяє максимально широко охопити весь комплекс прав та свобод дитини в Україні.

У підрозділі 2.4 *«Гарантії конституційно-правового статусу дитини в Україні»* обґрунтовано, що ефективність конституційно-правового статусу дитини цілком залежить від законодавчо закріплених гарантій реалізації цього статусу. На цій підставі запропоновано авторське визначення гарантії конституційно-правового статусу дитини в Україні. Також зазначається, що систему конституційно-правових

гарантій доцільно розглядати у розрізі загальносоціальних та спеціально-юридичних гарантій відповідного статусу дитини. Загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу дитини України можна визначити як сукупність формалізованих, взаємопов'язаних та послідовних засобів, умов та способів, що забезпечують фактичне втілення конституційно-правового статусу дитини в окремих сферах суспільного життя (політичній, економічній, соціальній, культурній та ін.). А спеціально-юридичні гарантії – це сукупність формалізованих, взаємопов'язаних та послідовних засобів, умов та способів, що забезпечують фактичне втілення конституційно-правового статусу дитини у сфері права та інших сферах суспільного життя, які регулюються та охороняються правом. Спеціально-юридичні гарантії, стосовно їх дії у просторі, суттєво відрізняються від загальносоціальних. На відміну від останніх, які поширюються на політичні, економічні, соціальні та культурні права дітей, дія спеціально-юридичних гарантій розповсюджується однаковою мірою на всі, без винятку, права, свободи та обов'язки.

У розділі 3 «Захист конституційно-правового статусу дитини в Україні», що містить два підрозділи, розглядаються правові та інституційні форми захисту конституційно-правового статусу дитини в Україні.

У підрозділі 3.1 *«Правові форми захисту конституційно-правового статусу дитини в Україні»* визначено, що захист прав та законних інтересів дитини, у першу чергу, гарантованих Конституцією України, являє собою сьогодні одну з актуальних державно-правових проблем. Політичні та соціально-економічні проблеми, що виявляються у процесі функціонування держави, серйозно позначаються на становищі дітей. Досліджено, що вчені широко трактують конституційно-правовий захист щодо дітей. Причиною цього є специфіка розвитку законодавства, присвяченого правовому статусу дитини, оскільки до певного часу дитина не розглядалася як самостійний суб'єкт права.

Тому стверджується, що конституційно-правовий захист дитини – це комплексна та послідовна система заходів нормативного та інституційного характеру, що застосовуються для забезпечення ефективної його реалізації, шляхом усунення усього того, що може негативно впливати на дитину, встановлення об'єктивної істини у справах про порушення статусу дитини, осіб, що їх скоїли, та виконання щодо них покарань. Крім того, вважаємо, що захист прав дитини складається з двох взаємодоповнюючих складових: нормативна (правові норми й принципи) і інституційна (сукупність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадських організацій, створених для захисту прав дитини). Основою нормативної складової захисту прав дитини виступає Конституція України, яка визначила коло прав та свобод людини і громадянина, в тому числі, і дитини.

Державна політика, розглядаючи дитину не як суб'єкта власних прав, а лише як об'єкт захисту, одночасно залишає українське законодавство щодо прав дитини декларативним, через що не всі права дитини, визначені Конвенцією про права дитини від 20 листопада 1998 року, забезпечені сьогодні відповідними законами. В державі відсутній системний підхід до врахування думки дитини на всіх рівнях

суспільного життя. Принцип якнайкращого забезпечення інтересів дитини покладено в основу державної політики лише у сфері охорони дитинства та регулювання сімейних відносин. Політика держави не спрямована на активну протидію дискримінації уразливих та маргінальних груп, передусім у доступі до освіти та медичних послуг. Фінансування державних програм і планів щодо прав дітей здійснюється за “залишковим принципом”, а не через визначення фіксованої частки від загального бюджету на їх реалізацію. Також потрібно констатувати, що українське законодавство розраховане на захист правового статусу дітей виключно у мирний час. А тому магістральним напрямом трансформації вітчизняного законодавства повинна стати розробка концептуальних і практично-прикладних пропозицій щодо особливостей захисту життя та здоров’я, законних інтересів, прав і свобод дітей, які нині перебувають в місцях проведення антитерористичної операції на Сході України чи стали вимушеними переселенцями як в Україні, так і поза її межами.

У підрозділі 3.2 *«Інституційні форми захисту конституційно-правового статусу дитини в Україні»* розглянуто важливу складову захисту статусу дитини, якою є інституційна, що є взаємодоповнюючою щодо попередньої – нормативної. Констатовано, що в Україні відсутній національний механізм забезпечення конституційно-правового статусу дитини. Внаслідок цього значна частина норм, які відповідають Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, не реалізуються, а то й просто порушуються. В Україні проблемами прав дитини опікуються Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, міністерства та інших державні органи. На місцевому рівні соціально-правовим захистом, вихованням та опікою дитини займається велика кількість установ та громадських об’єднань, а саме: служби у справах дітей; центри соціальних служб для дітей, сім’ї та молоді; дитячі притулки; управління та відділи освіти та науки, молоді та спорту, охорони здоров’я, культури, юстиції, охорони праці та соціального захисту; органи опіки і піклування; профспілкові організації; громадські організації, фонди та установи. Крім того, більшість політичних партій в своїх програмах пріоритетним напрямом визначають діяльність щодо запобігання правопорушень серед неповнолітніх, захист прав та свобод дітей та молоді.

Діяльність державних органів та інституцій громадянського суспільства у сфері захисту статусу дітей, що здійснюється на національному рівні, може реалізовуватися у судовій та адміністративній формах. Судова форма захисту правового статусу дитини реалізується шляхом конституційного, цивільного, адміністративного й кримінального судочинства. Аналіз чинного законодавства дає підстави стверджувати, що саме через його недосконалість та недостатню ефективність судова форма захисту правового статусу дитини є надто громіздкою та достатньо інертною. У зв’язку з цим, нарізла необхідність впровадження в чинну систему правосуддя ювенальних судів як системи спеціальних судів, що розглядають всі справи за участю дітей, починаючи від вирішення питання, з ким залишаються діти при розірванні шлюбу їхніх батьків, і закінчуючи розглядом адміністративних і кримінальних справ.

У свою чергу, адміністративна форма захисту правового статусу дитини здійснюється уповноваженими на те державними органами, які також можна розподілити на три блоки: загальнодержавний (Верховна Рада України; Президент України; Кабінет Міністрів України), правоохоронний (прокуратура, поліція) та соціальний (органи освіти; органи охорони здоров'я; органи опіки та піклування).

Одним з її недоліків є недосконалість системи організації управління. Система державних органів, яка здійснює захист статусу дітей, у межах своєї компетенції діє в умовах практичної відсутності єдиного, скоординованого державного механізму здійснення політики захисту прав та інтересів дітей, що призводить до значного зменшення його ефективності. Наприклад, такі питання як соціальний захист дитини, виплата дітям державної допомоги, освіта, охорона здоров'я, праця дитини та інші належать до компетенції значного числа органів державної влади та місцевого самоврядування. Також проблемним аспектом захисту статусу дитини залишаються процедурні механізми захисту окремих прав дитини. Чинна система державних інституцій, які працюють в інтересах дітей, є дуже розгалуженою, але нескоординованою. Досі відсутні спеціалізовані суди (ювенальна юстиція), відсутній інститут Уповноваженого з прав дитини. Водночас інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, у свою чергу, не має чітких повноважень щодо захисту прав дитини.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і вирішення наукової задачі, що полягає у з'ясуванні теоретичних аспектів та практичної реалізації конституційно-правового статусу дитини в Україні і формулюванні на цій основі висновків, положень, пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення його розуміння і фактичного втілення у правовій системі України.

1. Проблеми правового захисту дітей стали предметом підвищеної уваги світової спільноти, починаючи з другої половини XX століття. Складні соціально-економічні та політичні умови існування українського суспільства справили свій негативний вплив на правове становище дітей в Україні.

2. Конституційно-правовий статус дитини досліджувався на основі низки філософських методів: діалектичного, антропоцентричного, аксіологічного, герменевтичного; загальнонаукових методів: системний, синергетичний, формально-логічний та історичний; спеціально-наукових методів: порівняльно-правового, функціонально-правового, структурно-функціонального, формально-юридичного. Таким чином, зазначене вище свідчить про те, що проблема дослідження предмета цієї дисертаційної роботи виходить поза межі науки конституційного права і потребує використання міждисциплінарного підходу.

3. До елементів конституційно-правового статусу дитини можна віднести: 1) правосуб'єктність; 2) принципи; 3) права, свободи та обов'язки; 4) гарантії їх реалізації. Громадянство виступає основою для формування правового статусу людини, а не є самостійним його елементом, а тому воно не належить і до елементів конституційно-правового статусу дитини. Враховуючи те, що, за певних обставин,

дитина може уникнути будь-якої відповідальності за свої вчинки, вона також не може розглядатися як елемент конституційно-правового статусу дитини.

4. Правосуб'єктність дитини як елемент конституційно-правового статусу знаходиться у взаємозв'язку з іншими елементами статусу, у першу чергу, з конституційними правами, свободами та обов'язками в частині їх виникнення, існування та реалізації, і безпосередньо пов'язана з віковою ознакою. Адже національне законодавство визначає різні категорії дітей: неповнолітні, малолітні, підлітки, новонароджені тощо. Поняття “дитина” повністю охоплює вказані категорії.

5. Підтримуємо прихильників ембріональної концепції, згідно з якою право особи на життя є гідним охорони від моменту зачаття. Початком права на життя можна вважати 6-тижневий термін від моменту зачаття, коли в ембріона можна зняти енцефалограму мозку і визнати мінімальний рівень свідомості останнього. Так, Конституція Словаччини від 1 вересня 1992 р. передбачає, що життя людини охороняється ще до її народження (ч. 1 ст. 15).

6. Конституційні норми сучасних держав гарантують особливий захист та умови праці осіб, які не досягли повноліття, гідну заробітну плату, встановлюють вікові обмеження в реалізації цього права (ст. 37 Конституції Італії від 1 січня 1948 року, ст. 16 Конституції Республіки Мальта від 21 вересня 1964 року, ст. 42 Конституції Республіки Македонія від 17 листопада 1991 року, ст. 39 Конституції Литовської Республіки від 25 жовтня 1992 року, ст. 65 Конституції Республіки Польща від 2 квітня 1997 року).

7. Захист конституційно-правового статусу дитини складається з двох взаємодоповнюючих складових: нормативна та інституційна. У своїй сукупності нормативна та інституційна складові захисту конституційно-правового статусу дитини містять такі елементи: по-перше, правові норми, що закріплюють статус і можливість його захисту, та спеціальні юридичні процедури. По-друге, органи загальної компетенції, які в межах своїх повноважень ухвалюють рішення щодо будь-яких питань, у тому числі й питань захисту статусу дитини, і спеціально уповноважені органи, чия діяльність безпосередньо спрямована на забезпечення державних гарантій захисту.

8. Міжнародні стандарти прав дитини, закріплені у ст.ст. 23 і 24 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року, ст. 10 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 року, відповідні положення Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року вимагають захисту не дитинства, а саме прав та свобод дитини. Враховуючи вказане, можна стверджувати, що вони мають стати основою для розробки закону саме про правовий статус дитини, а не закону про захист дитинства.

9. Враховуючи те, що ст. 52 Конституції України, у якій закріплено заборону насильства над дитиною, не відповідає міжнародним стандартам, сформульованим в ст. 19 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, вважаємо, що необхідно визначити в законодавстві поняття насильства, його види або форми прояву та законодавчо встановити відповідальність за такі дії. До того ж, доцільно

закріпити в конституційних нормах положення про особливий державний матеріальний і нематеріальний захист дітей-інвалідів; дітей, які залишилися без батьківського піклування або постраждали від насильства, беручи за приклад конституції Латвії, Ісландія, Ірландії, ФРН, Польщі та ін.

10. Оскільки у Конституції України не передбачено заходів щодо забезпечення захисту дитини від будь-яких форм дискримінації, як це регламентовано в п. 2 ст. 2 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, то такі заходи слід запровадити в законі про правовий статус дитини.

11. Аналіз ст. 53 Конституції України та законодавства в цій сфері переконує, що в них не враховані такі важливі складові права на освіту, які передбачені в ст.ст. 28, 29 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, а саме відсутні: а) законодавчі норми, які закріплюють зобов'язання держави вжити всіх необхідних заходів для забезпечення шкільної дисципліни методами, заснованими на повазі до гідності дитини; б) зобов'язання держави вживати заходів щодо сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу; в) положення про те, що освіта має бути спрямована на виховання поваги до прав людини і принципів Статуту ООН; г) принцип врахування думки дитини, яким передбачено, що учні, студенти, працівники освіти можуть створювати у навчальних закладах первинні осередки громадських організацій, членами яких вони є.

12. Для захисту конституційно-правового статусу дитини мають принципове значення три групи конституційних норм, а саме: а) ті, що прямо встановлюють захист прав та свобод дитини; б) ті, що розкривають механізм реалізації соціальної політики в інтересах дітей шляхом забезпечення державної підтримки сім'ї, дитинства, материнства і батьківства; в) ті, які регламентують права та свободи людини і громадянина.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Швець І. В. Нормативне регулювання конституційно-правового статусу дитини в Україні / І. В. Швець // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 10. – С. 139–146.
2. Швець І. В. Конституційно-правовий статус дитини : поняття, елементи, види / І. В. Швець // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 3. – С. 116–125.
3. Швець І. В. Поняття та класифікація прав дитини в Україні / І. В. Швець // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 12. – С. 145–153.
4. Швець І. В. Поняття гарантій конституційно-правового статусу дитини в Україні / І. В. Швець // Науково-аналітичний журнал «Митна справа». – 2013. – № 2 (86). – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 394–400.
5. Швець І. В. Правовые формы защиты конституционно-правового статуса ребенка в Украине / И. В. Швець // Научно-методический журнал «Право и политика». – 2013. – № 3. – С. 291–295.

6. Швець І. В. Нормативне закріплення конституційно-правового статусу дитини в Україні / І. В. Швець // Актуальні проблеми забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 квіт. 2011 р.) : в 2 ч. Ч. 1 / відп. ред. В. Л. Федоренко. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2011. – С. 85–87.

7. Швець І. В. Конституція України – основа реформування системи прав дитини / І. В. Швець // Правові реформи в Україні : досвід, проблеми, перспективи : матер. підсумк. наук.-практ. конф. (Київ, 29 квіт. 2013 р.) : в 2 ч. Ч. 1 / відп. ред. В. Л. Федоренко. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 159–161.

АНОТАЦІЯ

Волошина І.В. Конституційно-правовий статус дитини в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2016.

У дисертації на основі аналізу історичних та юридичних документів, законодавства досліджено історію розвитку конституційно-правового статусу дитини в Україні. З'ясовано сутність наукового опрацювання теми дослідження, окреслено його методологію. У роботі визначено конституційно-правовий статус дитини в Україні та його елементи. Розглянуто правосуб'єктність дитини, права, свободи та обов'язки дитини. Охарактеризовано принципи та гарантії конституційно-правового статусу дитини та запропоновано їх класифікацію. Досліджено нормативні та інституційні форми захисту конституційно-правового статусу дитини.

У дисертації сформульовано низку теоретичних положень, практичних висновків та рекомендацій, які спрямовані на розвиток і вдосконалення конституційно-правового статусу дитини в Україні.

Ключові слова: конституційно-правовий статус дитини в Україні, елементи конституційно-правового статусу дитини в Україні, Конвенція про права дитини, правосуб'єктність, гарантії конституційно-правового статусу дитини в Україні, правові форми захисту конституційно-правового статусу дитини, інституційні форми захисту конституційно-правового статусу дитини.

АННОТАЦИЯ

Волошина И.В. Конституционно-правовой статус ребенка в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02. – конституционное право; муниципальное право – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2016.

Диссертационная работа посвящена изучению конституционно-правового статуса ребенка в Украине. В работе рассмотрено элементы конституционно-

правового статуса ребенка. На основании проведенного анализа сформулирован вывод о том, что особенность конституционно-правового статуса ребенка состоит в том, что дети представляют собой наиболее сложную и уязвимую категорию, в связи с тем, что имея равные права с другими категориями, фактически владеют на порядок меньшими возможностями для их реализации.

Среди элементов конституционно-правового статуса ребенка выделено: правосубъектность; принципы статуса; права, свободы и обязанности; гарантии их реализации. Сформулировано авторское определение конституционно-правового статуса ребенка и его признаки. Раскрыто генезис статуса ребенка и предложено авторскую периодизацию его развития. Охарактеризовано права, свободы и обязанности ребенка как центральный элемент его статуса, и сформулированы положения, направленные на его усовершенствование. Обосновано необходимость создания эффективного механизма реализации прав ребенка, в том числе, с помощью судебных и внесудебных средств. Предложено создание системы контроля над исполнением прав детей и внесено предложения относительно повышения ответственности государственных органов и должностных лиц за обеспечение реальной защиты правового статуса ребенка. Акцентируется внимание на целесообразности урегулирования роли и места, а также порядка участия негосударственных организаций в обеспечении прав и интересов ребенка.

Рассмотрено комплексную систему гарантий конституционно-правового статуса ребенка как совокупность формализованных, взаимосвязанных и последовательных, общесоциальных и специально-правовых, международных и национальных средств, условий и способов, которые предназначены для обеспечения фактического воплощения соответствующего статуса ребенка в общественные отношения в Украине. Кроме того, предложено условно разделить гарантии статуса ребенка на общесоциальные и специально-правовые.

В диссертации осуществлен комплексный анализ защиты конституционно-правового статуса ребенка. Предложено авторское определение защиты конституционно-правового статуса ребенка как комплексную и последовательную систему мер нормативного и институционального характера, которые применяются для обеспечения эффективной его реализации, путем устранения всего того, что может негативно влиять на ребенка, установления объективной истины в делах о нарушении статуса ребенка, лиц, которые их совершили, и исполнении относительно их наказания.

Исследованы основные формы защиты ребенка. Предложено защиту правового статуса ребенка разделить на две взаимодополняющие составные: нормативную (правовые нормы и принципы) и институциональную (совокупность органов государственной власти и органов местного самоуправления, а также общественных организаций, созданных для защиты прав ребенка). Установлено, что система государственных органов, которая осуществляет защиту статуса детей, в пределах своей компетенции, действует в условиях практического отсутствия единого, скоординированного государственного механизма осуществления политики защиты прав и интересов детей, что приводит к значительному уменьшению его эффективности. Существующая в Украине система органов и

должностных лиц по обеспечению реализации прав ребенка не имеет четкой структуры и иерархичности. А потому существует необходимость в упорядочении всей управленческой деятельности в данной сфере и создании единого института, который взаимодействовал бы с этими органами и обеспечивал реализацию прав ребенка и их защиту.

Ключевые слова: конституционно-правовой статус ребенка в Украине, элементы конституционно-правового статуса ребенка в Украине, Конвенция о правах ребенка, правосубъектность, гарантии конституционно-правового статуса ребенка в Украине, правовые формы защиты конституционно-правового статуса ребенка, институциональные формы защиты конституционно-правового статуса ребенка.

SUMMARY

Voloshyna I.V. Constitutional and Legal Status of the Child in Ukraine. – Manuscript.

Thesis for the Candidate Degree of Legal Sciences by specialty 12.00.02–constitutional law; municipal law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2016.

In the thesis, based on the analysis of historical and legal documents, legislations, is observed the history of development of constitutional legal status of the child in Ukraine. The essence of scientific study of the research topic is found out, its methodology is defined. The paper identified the constitutional and legal status of the child in Ukraine and its elements by analysing the scientists' views. Child's legal personality, rights, freedoms and duties are considered. The principles and guarantees of constitutional and legal status of the child are characterized and their classification is offered. Standard and institutional forms of protection of the constitutional and legal status of the child are analysed.

The thesis formulated a number of theoretical propositions, conclusions and recommendations aimed at developing and improving of the constitutional and legal status of the child in Ukraine.

Keywords: constitutional and legal status of the child in Ukraine, the elements of the constitutional and legal status of the child in Ukraine, the Convention on the Rights of the Child, legal personality, guarantees of the constitutional and legal status of the child in Ukraine, legal protection regulations of constitutional and legal status of the child, institutional protection forms of constitutional and legal status of the child.